

Gemeente Heerenveen

Accountantsverslag over het boekjaar geëindigd op
31 december 2017 CONCEPT

Aan de gemeenteraad van de
van de gemeente Heerenveen
Postbus 15.000
8440 GA HEERENVEEN

Datum
24 mei 2018

Onderwerp:
Accountantsverslag 2017

Kenmerk:
3114562150-30604-RV

De volgende personen beantwoorden
graag uw vragen over dit
accountantsverslag:

Dhr. Drs. H. Kuperus RA
Director
(0)88 2880 212
DKuperus@deloitte.nl

Dhr. R. Vellema MSc
Manager
(0)88 2882 481
Rvellema@deloitte.nl

Geachte leden van de raad,

Graag bieden wij u hierbij ons accountantsverslag met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2017 van de gemeente Heerenveen aan. Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening 2017 van de gemeente Heerenveen.

Het verslag van bevindingen is bedoeld om u te ondersteunen in de beoordeling van de jaarrekening 2017. De bevindingen en beschouwingen in dit verslag komen voort uit onze controlewerkzaamheden. Wij wijzen u erop dat uw controlerende taak uiteraard verder gaat dan uitsluitend het financieel getinte perspectief vanuit de accountantscontrole.

Wij bespreken deze rapportage graag tijdens de bijeenkomst met de Auditcommissie op donderdag 31 mei 2018 en zullen eventuele vragen die u heeft, beantwoorden. Wij hebben de inhoud van dit accountantsverslag afgestemd met de gemeentesecretaris, de controller en de betrokken medewerkers financiën.

Met vriendelijke groet,

Deloitte Accountants B.V.

Drs. H. Kuperus RA

Op alle opdrachten verricht door Deloitte zijn de 'Algemene Voorwaarden Dienstverlening Deloitte Nederland, januari 2014' gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 24362837 van toepassing.

Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853. Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NWE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Inhoudsopgave

1. Kernpunten van onze controle

6

2. Analyse financiële resultaten

14

3. Overige aangelegenheden

15

Bijlagen

Bijlage A: Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage B1: Niet-gecorrigeerde controleverschillen

Bijlage B2: Foutenevaluatie SiSa-bijlage

Bestuurlijke samenvatting controle 2017

Onze belangrijkste bevindingen

Ons oordeel

Wij hebben onze controle van de jaarrekening 2017 van gemeente Heerenveen uitgevoerd. Onze controle zit in de afrondende fase. Als uw controleteam zijn wij voornemens een goedkeurende verklaring voor zowel rechtmatigheid als getrouwheid te verstrekken, maar we zijn nog in afwachting van de bevestiging hiervan van onze interne reviewers,

Onze opdracht is ongewijzigd uitgevoerd

Met de opdrachtbevestiging van 5 oktober 2017 heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2017. Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend voor onze controle:

- Het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado).
- Het controleprotocol inclusief normenkader d.d. 25 juli 2017 van de gemeente Heerenveen (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet).

De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging en is nader omschreven in het auditplan. Er is gedurende het verloop van de controle op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking of wijziging in de reikwijdte van onze controle. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2017 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

Wij zijn onafhankelijk van gemeente Heerenveen

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte Accountants B.V. en haar zuster- en/of dochterondernemingen of de memberfirms van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en hun respectieve zuster- en/of dochterondernemingen en de gemeente, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Onze volledige onafhankelijkheidsbevestiging is te vinden in bijlage A bij deze rapportage.

De interne financiële beheersing is adequaat in het kader van de jaarrekeningcontrole

Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van de interne beheersingsmaatregelen die relevant zijn voor de betrouwbaarheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens beoordeeld. Wij hebben geconcludeerd dat deze interne beheersingsmaatregelen voldoende functioneren, voor zover wij dat beoordelen in het licht van onze opdracht om de jaarrekening te controleren.

Onze adviezen

De belangrijkste adviezen uit onze jaarrekeningcontrole, zoals opgenomen in deze rapportage, zijn:

Grondexploitatie

- Wij adviseren u om in 2018 deskundig extern onderzoek te laten verrichten om de vraag naar bedrijventerreinen in de gemeente, en daarmee de verkoopramingen in de grondexploitaties, extern te laten valideren.
- Hetzelfde advies hebben we als het gaat om de programmering van woningbouwkavels. Ook voor die kavels is het van belang de vraag verder te onderbouwen. Wij raden u aan om daarbij ook onderzoek te laten doen naar de verschillende typen woningbouwkavels. Op basis van dit onderzoek kunt u bepalen of de actuele voorraad nog adequaat is om in de behoeften te voorzien.

1. Kernpunten van onze controle

In dit hoofdstuk rapporteren wij over de kernpunten van onze controle 2017, daarbij aansluitend op hetgeen is opgenomen in ons auditplan. De volgende onderdelen van onze controle hebben wij aangemerkt als kernpunt:

1. Grondexploitaties
2. Voorzieningen
3. Sociaal domein
4. Europese Aanbestedingsvoorschriften
5. Management override (verondersteld significant risico)
6. Begrotingsrechtmatigheid
7. Overige constatering met betrekking tot rechtmatigheid
8. SiSa
9. WNT
10. Interne controle/beheersing
11. Risicomanagement
12. Automatisering en cyber security

Over de kernpunten 10 tot en met 12 (interne controle/beheersing, risicomanagement, automatisering en cyber security) hebben wij u gerapporteerd in de managementletter 2017. In dit rapport rapporteren wij u over de overige kernpunten.

De controle voor 2017 is grotendeels uitgevoerd

Onze controle is nog niet volledig afgerond. De belangrijkste openstaande punten in de controle ten tijde van deze rapportage zijn:

- Afronding interne reviews

Wanneer zich, als gevolg van de afwikkeling van openstaande zaken, wijzigingen voordoen ten opzichte van de bevindingen en/of standpunten zoals opgenomen in deze rapportage, dan rapporteren wij dit aan u.

Materialiteit

Bij de jaarrekeningcontrole stellen wij vast of de jaarrekening is opgesteld volgens de geldende verslaggevings-voorschriften en of de door u opgestelde jaarrekening een getrouw beeld van de werkelijkheid geeft. Onze controle houdt niet in dat wij alle posten controleren. Onze aanpak heeft als doel om belangrijke onjuistheden en/of onrechtmatigheden te ontdekken, rekening houdend met de materialiteitsgrenzen. Bij de controle van de jaarrekening van uw gemeente zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

Goedkeuringstoleranties		
Fouten	1% van de totale lasten	1.946.000
Onzekerheden	3% van de totale lasten	5.838.000
Rapporteringstoleranties		
Fouten	5% van de goedkeuringstoleranties	97.300
Onzekerheden	5% van de goedkeuringstoleranties	291.900

Na voltooiing van onze controle hebben wij, naar aanleiding van de feitelijke uitkomsten over 2017, de in eerste instantie bepaalde materialiteit opnieuw beoordeeld. Hierbij hebben wij vastgesteld dat de door ons gehanteerde materialiteit toereikend is geweest.

1.1 Waardering Grondexploitaties

Algemeen

De gemeente Heerenveen heeft de grondexploitaties geactualiseerd. Daarbij zijn vooraf door het college de uitgangspunten voor de actualisatie vastgesteld. Deze uitgangspunten zijn door ons beoordeeld: zijn deze toetsbaar en aanvaardbaar? Onze conclusie is dat dit het geval is. De waarde van de balanspost voorraden per eind 2017 in de balans van de gemeente Heerenveen bedraagt ca. € 33 miljoen.

De boekwaarde van de in exploitatie genomen gronden is als volgt opgebouwd:

	kosten en opbrengsten	Getroffen verliesvoorzieningen	Boekwaarde
Wonen	31.158.000	9.144.000	22.014.000
Werken	11.933.000	965.000	10.968.000
Totaal	43.091.000	10.109.000	32.982.000

Als gevolg van de invloed van de parameters (zoals kostenstijgingen, fasering, druk op verkoopprijzen, rente-effecten), en de schattingen die daaraan ten grondslag liggen, op de in de toekomst te realiseren resultaten, hebben wij bij onze controle de grondexploitaties diepgaand gecontroleerd.

Bij onze beoordeling van de door de gemeente gehanteerde veronderstellingen voor actualisatie van de grondexploitaties, zijn vooral de uitgangspunten voor de planning (fasering), programmering, het prijsbeleid, maar ook de parameters voor kosten- en opbrengstenstijging en de gehanteerde rekenrente (renteomslagmethode), in overweging genomen. We hebben beoordeeld:

- Of de afzonderlijke veronderstellingen redelijk lijken, onderling afhankelijk en intern consistent zijn en of de veronderstellingen redelijk lijken wanneer ze collectief of in samenhang met andere veronderstellingen worden beschouwd.
- Of de veronderstellingen in de markt de waarneembare veronderstellingen op passende wijze weerspiegelen, met andere woorden is er consistentie met de algemene economische omgeving en de economische omstandigheden in/bij uw gemeente.
- Of de veronderstellingen aansluiten op de (vastgestelde) plannen (besluiten) van de raad.

- Of de veronderstellingen consistent zijn met de ervaringscijfers van de gemeente (met andere woorden, is historische informatie representatief voor toekomstige situaties).

Wij hebben vastgesteld dat de uitgangspunten en veronderstellingen redelijk zijn tegen de achtergrond van de werkelijke uitkomsten in voorafgaande verslagperiodes, de huidige economische ontwikkelingen en niet strijdig zijn met voornemens en (vastgestelde) plannen van uw raad. Dit leidt tot het volgende overzicht.

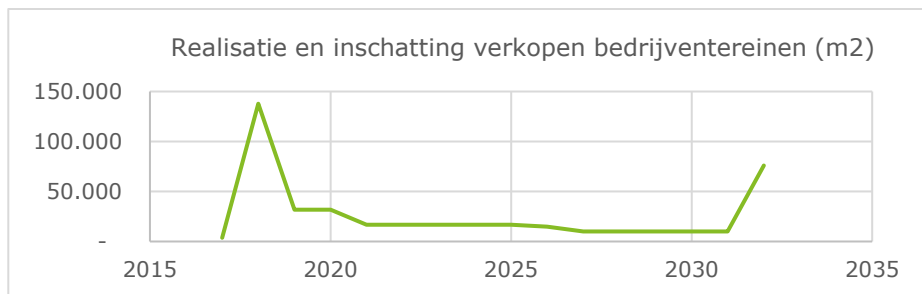
Wanneer het gele bolletje dichterbij de blauwe kleur ligt, vinden we het gekozen standpunt van de gemeente (tél) voorzichtig. Indien het bolletje dichterbij de rode kleur ligt, vinden wij het gekozen standpunt van de gemeente (tél) optimistisch.

Zoals uit het overzicht blijkt, liggen alle bolletjes op het groene deel van de balk. Dit betekent dus dat de uitgangspunten op basis van de door de gemeente aangeleverde onderbouwing door ons plausibel worden geacht.

Zoals uit de tabel blijkt, ligt het bolletje met betrekking tot de bedrijventerreinen het meest rechts. Wij achten deze programmering, hoewel nog steeds plausibel, het meest ambitieus. Dit komt doordat de looptijd van de programmering relatief lang is. De looptijd loopt namelijk door tot 2032, waardoor de onzekerheid van dit programma toeneemt.

Programmering bedrijventerreinen

De prognose van de uitgifte van de bedrijventerreinen loopt tot en met 2032. In totaal dient de gemeente nog 43 hectare te verkopen. Gemiddeld bedraagt dit dus 2,8 hectare jaar. De raming van de gemeente inclusief de realisatie in 2017 ziet er als volgt uit:

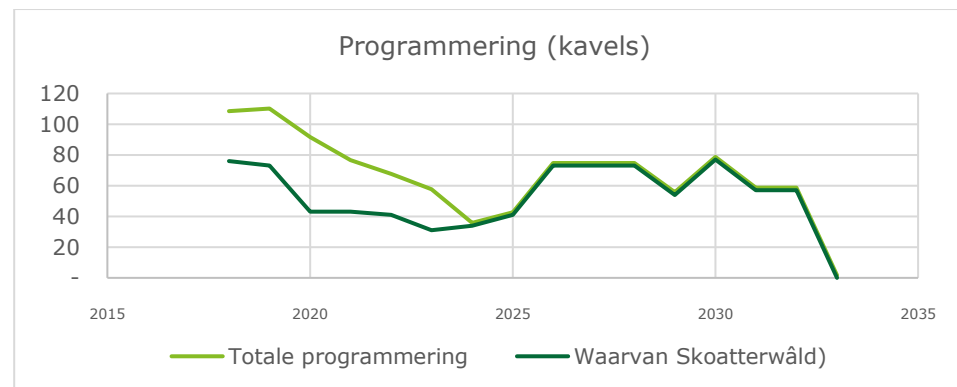
In 2017 is ca. 3,7 hectare verkocht, terwijl er voor 6,5 hectare aan verkopen geraamd was. De gemeente raamt voor 2018 voor 13,7 ha aan te realiseren verkopen. Een stijging die te verklaren is door de aantrekkende verkopen en daarmee door de positieve ontwikkelingen in de markt. Uit de realisatie van de verkopen 2018 tot op heden, blijkt dat deze stijging plausibel is. De gemeente heeft in 2018 tot de datum van deze rapportage 1,2 hectare verkocht. Daarnaast heeft de gemeente een koopovereenkomst getekend voor de verkoop van 7,6 hectare aan bedrijventerreinen. Hoewel deze laatste verkoop nog niet definitief is afgewikkeld, is de verwachting dat de realisatie in 2018 op 8,8 hectare uit zal komen. Dit betekent dat op dit moment al circa 64% van de totale raming van 2018 gerealiseerd is.

De gemeente hanteert ter onderbouwing van de totale programmering het onderzoeksrapport van bureau Louter uit 2014. Uit dit rapport blijkt dat de gemeente van 2018 tot en met 2029 tussen de 43 en 51 hectare kan verkopen. Wij hebben tijdens de voorgaande controles de programmering van het grootste complex IBF laten toetsen door onze vastgoedexpert. De conclusie was dat de programmering plausibel is. Door de lange doorlooptijd van IBF is er wel sprake van risico als het gaat om de langetermijnverwachting. Op basis van de verkregen onderbouwing van de gemeente hebben wij over 2017 dezelfde conclusie getrokken.

Overigens neemt de (actualiteits)waarde van het onderzoek van Louter af. Dit komt doordat het onderzoek inmiddels vier jaar oud is. Wij raden u dan ook aan om in 2018 de door de gemeente gehanteerde onderbouwing, middels deskundig extern onderzoek te laten valideren en daarmee de in de grondexploitatie opgenomen programmering en planning verder te onderbouwen.

Programmering woningbouw

Het programma van de gemeente bedraagt 1027 kavels en loopt tot en met 2033. Het grootste project bedraagt Skoatterwâld met 848 kavels. In onderstaand overzicht is raming van de verkopen uiteengezet:

In de komende 6 jaar verwacht de gemeente ca. 512 kavels te verkopen ofwel ruim 50% van de totale (kavel)voorraad. De resterende te verkopen kavels zijn 556, waarvan 539 Skoatterwâld betreft.

Wij hebben de totale woningbouwprognose van de gemeente beoordeeld aan de hand van externe rapportages en bevolkingsprognoses, alsmede de door de gemeente aangeleverde onderbouwingen in de vorm van (concept)koopaktes. Op basis van onze analyse achten wij het woningbouwprogramma van de gemeente plausibel.

Ook bij deze programmering raden wij u echter aan om de onderbouwingen in 2018 middels deskundig extern onderzoek te valideren. Gezien het aandeel van Skoatterwâld in het totale programma, raden wij u aan om vooral naar de realisatiemogelijkheden van dit project hernieuwd onderzoek uit te laten voeren.

Toereikendheid voorzieningen grondexploitaties

Wij hebben de gevormde voorzieningen beoordeeld op toereikendheid. Daarbij hebben wij geconstateerd dat de voorzieningen op basis van de huidige inschattingen van de gemeente, toereikend zijn gevormd.

Toepassing POC- methode

Met ingang van 2017 zijn de verslaggevingsvoorschriften met betrekking tot het nemen van winsten gewijzigd. De Commissie BBV geeft voor het tussentijds winst nemen aan dat de afweging tussen het voorzichtigheidsbeginsel en het realisatiebeginsel nader dient te worden uitgewerkt, bijvoorbeeld in de Financiële verordening. Het voorzichtigheidsbeginsel leidt er immers toe dat realisatie van winst moet worden uitgesteld tot daarover voldoende zekerheid bestaat. Dit betekent echter niet dat pas winst moet worden genomen bij het afsluiten van het grondexploitatiecomplex. Er zijn situaties denkbaar waarbij reeds eerder voldoende zekerheid bestaat over de omvang van de winst. Volgens het realisatiebeginsel dient in die gevallen de winst dan ook te worden genomen. Hierbij dient de zogenaamde percentage of completion (POC) methode te worden gevolgd.

Wij hebben de toepassing van de POC-methode door de gemeente besproken. Naar aanleiding van deze afstemming is een deel van de winstneming gecorrigeerd. Na deze correctie kunnen wij concluderen dat de POC-methode juist is toegepast in de bepaling van de winstneming bij de grondexploitaties.

Interne controles door de gemeente

Tijdens onze interimcontrole hebben wij met uw organisatie afspraken gemaakt om de dossiervorming van de gemeente met betrekking de parameters en uitgangspunten welke door de gemeente zijn gehanteerd, specifiek dan in voorgaande jaren, te onderbouwen. Wij waren hierbij voornamelijk op zoek naar zichtbare controledocumentatie van de door de gemeente zelf uitgevoerde interne controles. Wij hebben geconstateerd dat deze afspraken hebben geleid tot een verbeteringslag in de onderbouwing van gemeente. Er blijft echter wel ruimte voor een verdere doorontwikkeling. De interne controle kan op de volgende onderdelen verder worden verbeterd:

- De programmering over de gehele looptijd dient gechallenged te worden en de uitgangspunten hiervan dienen adequaat te worden vastgelegd. Zo hebben wij vastgesteld dat het overzicht met de programmering niet op de door ons verkregen informatie aansloot.

- De toepassing van POC-methode moet zichtbaar gecontroleerd worden en hier dient dan ook een eindconclusie voor getrokken te worden.
- De gebruikte brondocumentatie dient gestructureerd in de definitieve memorandum te worden vastgelegd.

Daarom hebben wij met uw organisatie afgesproken om na de afronding van de jaarrekening 2017 te evalueren op welke wijze deze verdere doorontwikkeling voor 2018 kan worden gerealiseerd.

1.2 Onderbouwing voorzieningen

Toereikendheid van voorzieningen, zoals opgenomen in de jaarrekening, is een belangrijk toetspunt in onze controle. Daarnaast hebben we ook beoordeeld of de gevormde voorzieningen voldoen aan de eisen en voorwaarden die de verslagingswetgeving (BBV) daaraan stelt. Onze conclusie is dat we een adequate onderbouwing hebben gekregen voor de voorzieningen, waaruit blijkt dat de voorzieningen toereikend zijn.

Net als bij de grondexploitaties hebben we met de gemeente afspraken gemaakt om door middel van een door de gemeente uitgevoerde interne toetsing, de kwaliteit van de onderbouwing van de gemeente te versterken. De gemeente heeft hier invulling aan gegeven. Wij hebben geconstateerd dat hierdoor de kwaliteit van de onderbouwing ook echt is verbeterd.

1.3 Sociaal domein

Het college van de gemeente Heerenveen is verantwoordelijk voor het opstellen van de jaarrekening. Bij het sociaal domein is de gemeente echter afhankelijk van diverse partijen, zoals het Sociaal Domein Fryslân, de Sociale Verzekeringsbank (SVB) en tal van zorgaanbieders. Om verantwoording af te kunnen leggen over de lasten die samenhangen met het sociaal domein is de gemeente namelijk afhankelijk van het verkrijgen van betrouwbare verantwoordingsinformatie van deze partijen.

Voor het sociaal domein maken wij het onderscheid tussen:

- PGB's
- Zorg in Natura Jeugd: verantwoording door zorgaanbieders
- Zorg in Natura WMO: verantwoording door zorgaanbieders
- Interne processen van de gemeente

Onzekerheden rondom de verstrekking van de persoonsgebonden budgetten (PGB's):

In voorgaande jaren heeft de accountant van het SVB een afkeurend oordeel gegeven over de PGB-verantwoording. In die jaren dienden wij de PGB-last bij de gemeenten dan ook volledig als onzeker te beschouwen.

Begin 2018 is echter (eindelijk) verduidelijking gekomen over de wijze waarop gemeenten op een praktische wijze werkzaamheden kunnen verrichten om zo de onzekerheden rondom de PGB's (zelf) terug te dringen. De werkzaamheden die de gemeente kan uitvoeren zijn opgenomen in een handreiking. De gemeente heeft, ondanks het korte tijdsbestek dat nog resteerde voor de afwikkeling van de jaarrekeningcontrole, de handreiking ter hand genomen om de onzekerheden rondom de PGB's te reduceren. Bij deze uitwerking heeft de gemeente onder meer cliëntonderzoek uitgevoerd, de uitnutting per cliënt beoordeeld en de fraudesignalen geëvalueerd. Uit de werkzaamheden van de gemeente, die wij beoordeeld hebben, blijken geen te rapporteren bijzonderheden.

Op 1 mei heeft de review op de werkzaamheden van de Audit Dienst Rijk (ADR) met betrekking tot het SVB plaatsgevonden. De resultaten van deze review zullen spoedig bekend zijn. Nadat deze review volledig is afgerond, kan de balans worden opgemaakt en is bekend welk deel van de door het SVB gerapporteerde fouten en onzekerheden doorwerkt in de foutenevaluatie en, eventueel, de verklaring bij de gemeentelijke jaarrekening.

Zorg in natura Jeugdwet

Het SDF is verantwoordelijk voor het verzamelen en verder verspreiden van de verantwoordingsinformatie in de vorm van productieverantwoordingen en controleverklaringen van regionaal ingekochte jeugdzorg. De gemeenten hebben afspraken gemaakt over de wijze en het tijdstip waarop deze verantwoordingsinformatie zou moeten worden aangeleverd.

Tijdens de in voorgaande jaren uitgevoerde controles is geconstateerd dat, ondanks de inspanningen van de gemeente, een deel van de benodigde verantwoordingsinformatie niet kon worden verkregen. De gemeente heeft als gevolg van deze constatering wederom verbeterafspraken gemaakt met het SDF en de diverse zorgpartijen met als doel om voor 2017 de fouten en onzekerheden terug te dringen. Door de inspanningen die alle betrokken partijen hebben geleverd, is de onzekerheid in 2017 in vergelijking met 2016 afgenomen. Er resteert nog een onzekerheid van € 197.000.

© 2018 Deloitte Accountants B.V. All rights reserved.

Verantwoordingsinformatie WMO:

Voor de WMO heeft de gemeente een groot deel van de verantwoordingen van de zorgaanbieders ontvangen. Ook hier ontbreekt echter een deel van de vereiste verantwoordingsinformatie van zorgaanbieders. Dit leidt tot een onzekerheid van € 1.051.000.

Bevindingen interne controles door de gemeente:

De gemeente Heerenveen voert zelfstandig controles uit om vast te stellen of de verstrekkingen rechtmatig hebben plaatsgevonden. Uit deze interne controles blijken geen bijzonderheden. Wij hebben de interne controlewerkzaamheden beoordeeld en hierbij vastgesteld dat de werkzaamheden deugdelijk zijn uitgevoerd en dat de juiste conclusies zijn getrokken.

Recapitulatie van de fouten en onzekerheden

In onderstaande tabellen zijn alle fouten en onzekerheden opgenomen. Wij splitsen de fouten en onzekerheden in een beïnvloedbaar deel en een niet-beïnvloedbaar deel. Het beïnvloedbare deel betreft de fouten en onzekerheden die geconstateerd zijn en het gevolg zijn van aandachtspunten in de interne processen van de gemeente. Het niet-beïnvloedbare deel betreft de fouten en onzekerheden die voortvloeien uit de verantwoordingen danwel uit het uitbreken van verantwoordingen van de samenwerkende partijen.

Een belangrijke constatering is dat de fouten en onzekerheden, die volgen uit de verantwoordingen van de externe partijen, zijn verminderd. Dit betekent dat de inspanningen die door de gemeente, de zorgaanbieders en het SVB zijn gedaan, ook daadwerkelijk resulteren in verbeteringen.

Overzicht fouten	2017	2016
Sociaal domein: niet beïnvloedbaar		
PGB's	-	-
Ontbrekende verantwoordingen zorgaanbieders	-	-
WMO	-	-
Jeugdzorg	-	-
Sociaal domein: beïnvloedbaar	-	-
Totaal	-	-

Accountantsverslag 2017 – Gemeente Heerenveen/10

Overzicht onzekerheden	2017	2016
Sociaal domein: niet beïnvloedbaar		
PGB's	-	1.634.000
Ontbrekende verantwoordingen zorgaanbieders		
WMO	1.051.000	162.000
Jeugdzorg	197.000	2.818.000
	1.248.000	4.614.000
Sociaal domein: beïnvloedbaar	-	-
Totaal	1.248.000	4.614.000

1.4 Naleving Europese aanbestedingsvoorschriften

De regels omtrent Europees aanbesteden zijn jaarlijks een belangrijk punt van aandacht, zowel voor de gemeente als voor ons. Voor het boekjaar 2017 heeft de gemeente, conform de gemaakte afspraken, een uitgebreide interne controle uitgevoerd om de uitgaven te toetsen aan de Europese wet- en regelgeving. Bij onze controle maken wij zoveel mogelijk gebruik van de werkzaamheden die concerncontrol uitvoert. Wij hebben, net als tijdens de controles van voorgaande jaren, geconstateerd dat de interne controlewerkzaamheden met voldoende diepgang worden uitgevoerd. Daarnaast is de documentatie van de interne controlewerkzaamheden adequaat, en blijkt uit de uitgevoerde controlewerkzaamheden voldoende kennis en kunde van de wet- en regelgeving.

Uit zowel de interne controles als uit onze controlewerkzaamheden is gebleken dat er in 2017 geen onrechtmatigheden zijn geweest met betrekking tot de naleving van de Europese wet- en regelgeving.

1.5 Management override (verondersteld significant risico)

Een accountant moet in haar controle rekening houden met het risico van management override of controls. Dit betreft het (theoretische) risico dat het management in de unieke positie is om de bestaande interne controlemaatregelen te doorbreken.

Wij hebben in onze controle daarom werkzaamheden uitgevoerd die gericht waren op het mitigeren van het risico van het 'omzeilen' van de interne beheersingsmaatregelen door het management. Wij hebben specifieke controles uitgevoerd op memoriaalboekingen en schattingen en hebben significante en mogelijke ongebruikelijke transacties met behulp van gegevensanalyses onderzocht. Daarnaast hebben wij de door de gemeente uitgevoerde interne controlewerkzaamheden beoordeeld.

Wij hebben naar aanleiding van onze werkzaamheden geen indicaties van management override geconstateerd.

1.6 Begrotingsrechtmatigheid

In het kader van de begrotingsrechtmatigheid kijkt de accountant naar de lastenoverschrijdingen per programma. Op twee thema's zijn begrotingsoverschrijdingen op de lasten te constateren. Deze overschrijdingen zijn in te delen in de onderstaande categorieën, zoals genoemd in de kadernota van de Commissie BBV.

Lastenoverschrijding programma	Begrotingsafwijking	Onrechtmatig, telt niet mee	Onrechtmatig, telt wel mee
Thema 1: Financiën en bedrijfsvoering € 1.004.000	De overschrijding van de uitgaven in thema 1 wordt veroorzaakt door extra kosten met betrekking tot de grondexploitatie. Deze extra lasten worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten. Deze overschrijding telt derhalve niet mee voor ons oordeel.	v	
Thema 2: Sociaal domein € 4.689.000	Dit nadeel wordt vooral veroorzaakt door extra kosten in verband met jeugdzorg. Dit betreffen nagekomen kosten voor de jaren 2015 en 2016. Aangezien deze bedragen niet hadden kunnen worden voorzien, tellen deze niet mee voor ons oordeel.	v	

De overschrijdingen zijn goed herkenbaar in de jaarrekeningen opgenomen.

1.7 Overige opmerkingen met betrekking tot rechtmatigheid

De jaarrekening 2017 is de financiële resultante van de handelingen die binnen uw organisatie hebben plaatsgevonden. Het oordeel over de betrouwbaarheid van deze financiële uitkomsten wordt mede vastgesteld aan de hand van de interne controles die de gemeente Heerenveen zelf dient uit te voeren. Rechtmatigheid is in essentie het vaststellen dat de gemaakte afspraken en regels worden nageleefd. Heldere procedures vormen hiervoor een belangrijke voorwaarde.

Om ons als accountants als het ware de goede weg te wijzen en ook de interne controle richting te geven, is het van belang dat er een controleprotocol is waarin het normenkader is opgenomen. Het normenkader is in feite niets anders dan een overzicht van de van toepassing zijnde - en daarmee te toetsen - interne en externe

spelregels. Het van toepassing zijnde normenkader is door de gemeenteraad vastgesteld.

Wij hebben onze werkzaamheden uitgevoerd aan de hand van dit normenkader, rekening houdend met de goedkeuringstolerantie zoals deze vastligt in het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, namelijk voor fouten 1% en voor onzekerheden 3%.

Uit onze werkzaamheden zijn geen bevindingen gebleken.

1.8 SiSa-bijlage

De procedure die uw gemeente moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is ten opzichte van vorig jaar niet wezenlijk gewijzigd. Uw gemeente dient in een vast, voorgeschreven stramien zeven documenten aan het CBS aan te leveren.

Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2017. Hierbij stellen wij de getrouwheid en rechtmatigheid van de in de SiSa-bijlage verantwoorde gegevens (indicatoren) vast.

Wij willen benadrukken dat u als gemeente zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld, zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld. U heeft dit aan ons bevestigd.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen is opgenomen in bijlage B2 van dit accountantsverslag. Bij de controle hebben wij geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

1.9 Wet Normering Topinkomens

In de Wet Normering Topinkomens (WNT) is vastgelegd dat de externe accountant de naleving van de WNT-voorschriften inzake de bezoldiging van topfunctionarissen en de toelichting hieromtrent in de jaarrekening dient te toetsen.

Voor gemeenten geldt dat de gemeentesecretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt. De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2017 niet meer bedragen dan € 181.000 per jaar. Daarnaast dienen gemeenten het salaris openbaar te maken van overige medewerkers (inclusief – wanneer aan bepaalde voorwaarden is voldaan – ingehuurd personeel) die een bezoldiging ontvangen boven deze norm. Ten slotte stelt de WNT een aantal overige eisen, zoals een maximale ontslagvergoeding voor topfunctionarissen van € 75.000.

Wij hebben als onderdeel van de jaarrekeningcontrole vastgesteld dat de gemeente de voorschriften van de WNT in acht heeft genomen, en dat de toelichting in de jaarrekening het op dit punt vereiste inzicht geeft.

2. Analyse financiële resultaten

In dit hoofdstuk geven wij op hoofdlijnen een analyse van het vermogen en resultaat van uw gemeente

De vermogenspositie van uw gemeente neemt toe

In het BBV, de verslaggevingsregels van gemeenten, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Er mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming. Het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten 2017 bedraagt € 3,5 miljoen voordelig. Per saldo is tussentijds € 1,9 miljoen gestort in de reserves, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2017 € 1,6 miljoen voordelig bedraagt. Dit resultaat is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

In het hiernavolgende overzicht hebben wij de ontwikkeling van het eigen vermogen opgenomen.

Saldo baten en lasten

Het saldo van baten en lasten in een jaar wordt weergegeven als het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten. Daarnaast kent de gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit de in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. Het gerealiseerde resultaat is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming.

Concreet betekent dit voor uw gemeente het volgende.

Resultaat 2017 (bedragen * € 1.000)	
De totale baten van uw gemeente over 2017 bedragen:	158.312
De totale lasten van uw gemeente over 2017 bedragen:	154.731
Het resultaat bedraagt dan (<i>saldo baten en lasten programma's</i>):	3.581
Gedurende het jaar heeft u reeds voor diverse zaken besloten gelden te reserveren. Deze gelden zijn in de reserves gestort:	-39.961
Tevens hebt u besloten tot het dekken van diverse uitgaven uit de reserves. Over 2017 betreft dit:	38.025
Saldo	-1.936
Gerealiseerd resultaat	1.645

3. Overige aangelegenheden

3.1 Update van onze eerdere tussentijdse rapportage – geen significante tekortkomingen

Onze waarnemingen betreffende de interne-beheersingsmaatregelen van de gemeente Heerenveen zijn samengevat in onze managementletter. Na het uitbrengen van de managementletter zijn ons geen nieuwe bevindingen gebleken.

3.2 Geautomatiseerde gegevensverwerking

Overeenkomstig artikel 2:393, lid 4 van het Burgerlijk Wetboek zijn wij verplicht om onze bevindingen te rapporteren met betrekking tot de betrouwbaarheid en de continuïteit van uw geautomatiseerde gegevensverwerking. Onze controle heeft geen aangelegenheden geïdentificeerd die op dit gebied aan u gerapporteerd zouden moeten worden, anders dan de waarnemingen die zijn besproken in onze managementletter.

3.3 Onze communicatie met het management en het college

Bevestigingen van het college

Wij hebben van het college een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.

Geen meningsverschil met de management of college en geen beperking in de reikwijdte van de controle

Er zijn geen meningsverschillen met het management noch het college geweest en er waren geen beperkingen bij de uitvoering van onze controle. Naar onze mening is ons bij de uitvoering van onze controleopdracht door de medewerkers en het college van uw gemeente de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

3.4 Fraude

De beoordeling door het college van burgemeester en wethouders van het risico van materiële fouten in de jaarrekening als gevolg van fraude of overtreding van wet- en regelgeving

Het college van burgemeester en wethouders is primair verantwoordelijk voor het voorkomen en ontdekken van fraude en voor de naleving van wet- en regelgeving. Recentere ontwikkelingen laten zien dat de handhaving van anticorruptie-wetgeving aan globalisering onderhevig is, waardoor ook gemeenten in toenemende mate te maken krijgen met anticorruptie regels.

Als onderdeel van onze controle hebben wij het college verzocht inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiele fout zou kunnen bevatten als gevolg van fraude of overtreding van wet- en regelgeving (corporate compliance), inclusief de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat de directie daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met de auditcommissie. Tijdens deze gesprekken heeft het college aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico-inschatting dat de jaarrekening een materiele fout zou kunnen bevatten als gevolg van fraude of overtreding van wet- en regelgeving gegeven de manier waarop zij deze beheerst.

In onze voorgaande rapportages hebben wij u geattendeerd op het belang van periodieke frauderisicoanalyses. U heeft hier invulling aan gegeven door in februari 2018 de frauderisicoanalyse te updaten.

Geen wijzigingen in onze initiële inschatting van het frauderisico en geen aanwijzingen van fraude

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude berust bij het college van burgemeester en wethouders, inclusief het invoeren en onderhouden van interne beheersingsmaatregelen met betrekking tot de betrouwbaarheid van de financiën. Als accountant verkrijgen wij redelijke, maar geen absolute, zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat, als gevolg van fraude of fouten.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

3.5 Andere informatie, jaarverslag

Op basis van Nederlandse wetgeving en de Nadere Voorschriften Controle- en Overige Standaarden (NV COS) 720 is de accountant verplicht bepaalde werkzaamheden uit te voeren met betrekking tot het jaarverslag van de gemeente.

Wij hebben voor zover wij kunnen beoordelen vastgesteld dat verklaringen van het college van burgemeester en wethouders zoals opgenomen in het jaarverslag verenigbaar zijn met de beweringen en verklaringen die in de jaarrekening zijn opgenomen.

Wij hebben op basis van de door ons uitgevoerde werkzaamheden geen aanwijzingen van gevallen van materiële fraude.

Bijlagen

Bijlage A: Onafhankelijkheidsbevestiging

Bevestiging onafhankelijkheid

Wij bevestigen dat onze onafhankelijke positie ten opzichte van de gemeente Heerenveen in overeenstemming met de Nederlandse wettelijke en beroepsvoorschriften is gewaarborgd. Wij zijn van mening dat onze objectiviteit gedurende het afgelopen jaar niet is aangetast.

Stelsel van waarborgen om onze onafhankelijke positie te waarborgen

Deloitte beschikt over een stelsel van maatregelen om haar onafhankelijke positie bij controlecliënten te waarborgen. Dit stelsel van maatregelen is een integraal onderdeel van de bestuurlijke organisatie en van het voor de gehele organisatie van toepassing zijnde stelsel van kwaliteitsbeheersingsmaatregelen. Bijgaande niet-limitatieve opsomming geeft u een indruk van de maatregelen die bijdragen aan het waarborgen van onze onafhankelijke positie:

- Schriftelijke onafhankelijkheidsbepalingen waarin alle bestaande onafhankelijkheidsvereisten en de risico's ten aanzien van de bedreiging van de onafhankelijkheid en de daaraan gerelateerde waarborgen zijn verwerkt.
- Procedures voor tijdige bekendmaking van de voorschriften en de daarin aangebrachte wijzigingen aan alle gevolmachtigden en werknemers bij Deloitte.
- Procedures voor de organisatie van periodieke trainingen inzake de toepassing van de onafhankelijkheidsvoorschriften.
- Procedures die erop gericht zijn dat onze gevolmachtigden en werknemers in specifieke casussen en omstandigheden de onafhankelijkheidsvoorschriften naleven.
- De benoeming van professionals op seniorniveau die verantwoordelijk zijn voor het continu actualiseren van de procedures en voorschriften, de tijdige bekendmaking hiervan en het adequaat functioneren van het gehele stelsel van waarborgen.
- Procedures voor een schriftelijke rapportage per controlecliënt waarin is vastgelegd of sprake is van omstandigheden die de onafhankelijkheid van de accountant die de controleopdracht uitvoert bedreigen, op welke wijze met potentiële bedreigingen is omgegaan, en, indien er bedreigingen zijn gesignaleerd, welke maatregelen dan zijn genomen om deze bedreigingen voor de onafhankelijkheid weg te nemen. De vastlegging van deze beoordeling, inclusief een gemotiveerde conclusie (de zogenoemde 'onafhankelijkheidsevaluatie'), wordt in het dossier opgenomen.
- Procedures die vereisen dat een daartoe geëigende afdeling binnen Deloitte wordt geconsulteerd, als sprake is van een mogelijke aantasting van de onafhankelijkheid in relatie tot een specifieke cliënt. Indien de bestuursstructuur van de controlecliënt voorziet in een raad van commissarissen of audit committee, overwegen wij ook een van deze organen te raadplegen.
- Procedures voor het interne toezicht in relatie tot de toetsing en bewaking van de naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften.

De opzet en werking van ons stelsel van maatregelen wordt periodiek door de externe toezichthouder getoetst.

Roulatie van teamleden

Een te grote mate van vertrouwdheid kan een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant wanneer bepaalde leden van het controleteam geregeld en voor lange tijd aan de wettelijke controle van een controlecliënt meewerken. Wij beoordelen de bedreiging voor de onafhankelijkheid die kan voortvloeien uit de langdurige betrokkenheid van leden van het controleteam bij de controleopdracht. Waar nodig nemen wij maatregelen om deze bedreiging weg te nemen. Het kan dan vereist zijn om teamleden te vervangen.

Onze beoordeling heeft geen aanleiding gegeven om voor het komend boekjaar teamleden bij uw gemeente te rouleren.

Persoonlijke, zakelijke of financiële relaties met Gemeente Heerenveen

Wij hebben een evaluatie gemaakt van persoonlijke, zakelijke, en financiële relaties tussen Deloitte, haar gevolmachtigden, haar medewerkers en de gemeente Heerenveen die van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bij deze evaluatie zijn ons geen zaken gebleken die aan u gerapporteerd dienen te worden.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste personen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen van of verstrekt aan de gemeente Heerenveen of een bij de gemeente Heerenveen betrokken persoon.

Wij zijn van mening dat de verstrekte en ontvangen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid verwaarloosbaar en onbeduidend zijn en derhalve niet tot een bedreiging voor de onafhankelijke uitvoering van de controleopdracht hebben geleid.

Bijlage B1 – Niet-gecorrigeerde controleverschillen

Aard van de fouten	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen voorgaande periode	n.v.t.	n.v.t.
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen huidige periode	0	0
Totaal Fouten	€ 0	€ 0
Goedkeuringstolerantie	€ 1.946.000	€ 1.946.000
Aard van de onzekerheden	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Zorg in Natura Jeugdzorg	€ 197.000	€ 197.000
Zorg in Natura WMO	€ 1.051.000	€ 1.051.000
Totaal onzekerheden	€ 1.248.000	€ 1.248.000
Goedkeuringstolerantie	€ 5.838.000	€ 5.838.000

Bijlage B2 – Foutenevaluatie SiSa-bijlage

Nr.	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in Euro's	Toelichting fout/onzekerheid
OCW D9	Onderwijsachterstanden beleid 2011-2017 OAB	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
I&M E27B	Brede doeluitkering verkeer en vervoer SiSa tussen medeoverheden	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
I&M E28C	Regionale mobiliteitsfondsen SiSa tussen medeoverheden	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
SZW G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet gemeentedeel 2017	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
SZW G3	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) gemeente 2017	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
	Totaal	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

De naam 'Deloitte' verwijst naar één of meer van de volgende rechtspersonen: Deloitte Touche Tohmatsu Limited, een in Groot-Brittannië gevestigde 'private company limited by guarantee', en ieder van de memberfirms die deel uitmaken van haar netwerk. Elk van deze rechtspersonen vormt een juridisch afzonderlijke en onafhankelijke entiteit. Zie www.deloitte.com/about voor een gedetailleerde beschrijving van de rechtsvorm van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en haar memberfirms.

Deloitte is met ongeveer 5.000 medewerkers en kantoren in heel Nederland de grootste organisatie op het gebied van accountancy, belastingadvies, consultancy en financiële advisering. Deloitte Nederland is een onafhankelijke memberfirm van Deloitte Touche Tohmatsu, met 225.000 medewerkers en vestigingen in meer dan 150 landen.

© Deloitte 2018. All rights reserved